

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ: ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ І МОТИВАЦІЯ ПРАЦІ

¹Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

²Київський кооперативний інститут бізнесу і права

Анотація. Досліджено інноваційну діяльність українських підприємств за 2010-2019 рр. Визначено пряму залежність між розвитком людського капіталу та інноваційним розвитком економіки країни. Обґрунтовано необхідність підвищення мотивації та стимулювання інноваційної праці персоналу вітчизняних підприємств.

Ключові слова: інноваційна активність; людський капітал; людський розвиток; мотивація праці; інноваційна праця.

The innovative processes of enterprise activities and employee motivation

Abstract. We studied the innovative activities of Ukrainian enterprises from 2010 and 2019. There was established a direct correlation between the development of human capital and the innovations of the state's economy. We highlighted the necessity of improving the personnel's motivation and stimulation of accelerating innovations at domestic enterprises.

Keywords: innovative activity; human capital; human development; employee motivation; innovative work.

Реалізація стратегічних завдань становлення інноваційного суспільства, підвищення конкурентоспроможності національної економіки вимагають якісно нових підходів у використанні людської праці в Україні, спрямованих на забезпечення інноваційної активності працівників. За загальним рівнем інноваційної активності Україна в Глобальному інноваційному індексі 2020 року посіла 45 місце серед 131 країни, що дозволило увійти їй в ТОП-50 самих інноваційних країн світу, а також зайняла 2 місце серед країн економічної групи з нижчим середнім рівнем доходу. Україна продемонструвала розвиток і в субіндексах, зокрема, отримавши отримали + 20 позицій в освіті та +10 в R&D. Однак, за наявними ресурсами і умовами для проведення інновацій, до яких включають інститути, людський капітал та дослідження, інфраструктуру, розвиток внутрішнього ринку, розвиток бізнесу (*Innovation Input*), Україна займає лише 71 місце [1]. Така позиція дещо вища для нашої країни порівняно з минулими роками (у 2018 р. – 75-те місце, 2019 р. – 82), проте це низький, незадовільний результат.

Для того щоб підприємства ефективно функціонували в умовах реалізації інноваційної стратегії, на них повинен працювати висококваліфікований персонал. А для цього необхідна ефективна система мотивації, яка повинна визначати напрямки його діяльності на досягнення цілей підприємства. Однією з дієвих форм мотивації є участь працівників в реалізації інноваційної стратегії підприємства. Фахівці з управління персоналом зазначають, що тільки 10-15% співробітників працюють з повною віддачею незалежно від стану справ на підприємстві, тоді як більшість потребує постійної мотивації і підтримки. Тому мотивація персоналу є однією з найважливіших функцій менеджменту, яка повинна сприяти творчому розвитку та самореалізації особистості.

Україна за інноваційним розвитком значно відстає від країн Європейського Союзу. Майже 85% з інноваційно активних промислових підприємств країни взагалі не фінансують проведення наукових досліджень в інтересах свого виробництва. Витрати на інновації промислових підприємств складають лише 0,5% до загального обсягу реалізованої промислової продукції [2]. Таке становище зумовлено як браком коштів, так і відсутністю в останні роки ефективної державної системи стимулювання інноваційної діяльності.

Результатом низького рівня інноваційної активності вітчизняного бізнесу є наявна структура економіки за технологічними укладами, яка відзначається катастрофічним характером. Згідно оцінок фахівців, в Україні переважно розвинені III-й та IV-й технологічні уклади – їхня питома вага складає 95,9% ВВП країни, V-го технологічного укладу – 4%, VI-го – 0,1%. У той же час як в США VI-ий

техноуклад займає більше 10%. Саме при VI-ому технологічному укладі превалюють інформаційні технології, штучний інтелект, нові матеріали, генна інженерія. А найголовніше - з'являється інтеграція цих технологій. Наприклад, інформаційні технології дають поштовх генній інженерії. Генна інженерія стимулює розвиток медицини, фармацевтики, появу нових матеріалів. В результаті чого змінюється якість життя людей.

Якщо аналізувати структуру ВВП України за останні роки, то в його складі зростає частка сільського господарства (8,4% у 2010 р., 9,0% у 2019 р.) та скорочується частка переробної промисловості (15,0% у 2010 р., 10,8% у 2019 році). Це дозволяє зробити невтішні висновки, що, по суті, Україна перетворилася з індустріально розвиненої країни, якою була раніше, на аграрно-індустріальну з низьким рівнем технологічного розвитку та конкурентоспроможності на світовій арені. Значну частину українського експорту становлять продукція сільського господарства та метали. Їх частка на кінець 2017 р. складала 57,9% від загального обсягу експорту, а на кінець 2019 року збільшилась до 64,8%. [3].

На тлі коливань показника частки інноваційної активності вітчизняних підприємств (13,8% у 2010 р., 18,9% у 2016 р., 15,8% - у 2019 р.), відбувається різке скорочення вартісного показника витрат вітчизняних підприємств на інноваційну діяльність. У 2017-2019 рр. ці витрати становили лише 0,4-0,5% обсягу реалізованої промислової продукції. Домінуючим напрямом спрямування коштів є придбання машин, обладнання та програмного забезпечення. Якщо у 2015 р. частка таких витрат складала 80,6% від загального обсягу, то у 2019 р. – 71,6%. Практично всі (87,7%) витрати на інновації фінансувались за власні кошти промислових підприємств [2]. Хоча, слід відмітити, що порівняно з 2015 р. спостерігається зменшення питомої ваги цих витрат.

Не можна не відмітити, що за 2010-2019 рр. скоротилась кількість упровадженої інноваційної продукції (товарів, послуг) промисловими підприємствами на 10,8%, проте збільшилось упровадження нових та/або вдосконалених видів машин, обладнання на 14,6%. Обсяг реалізованої інноваційної промислової продукції (товарів, послуг) за цей же період збільшився незначно, лише на 1,68% і у 2019 р. склав 34264,9 млн. грн. Однак, у відсотковому співвідношенні спостерігалась негативна динаміка скорочення даного показника, тобто якщо у 2010 р. реалізована інноваційна промислова продукція становила 3,8% від загального обсягу, то у 2019 р. лише 1,3%. Поряд з цим, позитивну динаміку мала кількість упроваджених українськими промисловими підприємствами у виробництво нових технологічних процесів, яка збільшилась на 13,5%. Особливо збільшилась (на 78,9%) упровадження нових або суттєво поліпшених маловідходних, ресурсозберігаючих технологічних процесів [2].

Якщо індекс інновацій характеризує інноваційний розвиток країни, інноваційну активність діяльності суб'єктів господарювання, то індекс людського розвитку оцінює рівень та якість життя населення в країні. Для його формування беруть до уваги такі критерії як довготривале та здорове життя, доступ до знань та гідний рівень життя, який вираховується валовим національним доходом на душу населення.

За рівнем людського розвитку Україна перебуває нижче середнього рівня Європи та Центральної Азії. За 2010-2019 рр. індекс людського розвитку збільшився з 0,732 (2010 р.) до 0,779 (2019 р.). Україна за останній рік піднялася на 14 позицій в Індексі людського розвитку та посідає 74 місце. Згідно з індексом, очікувана тривалість життя українців становить 72,1 року. Індекс освіти вимірює середню тривалість навчання населення, яке складає 11,4 року і очікувану тривалість навчання населення – 15,1 року [4]. Індекс валового національного доходу на душу населення становить 13216 доларів США. Найбільший індекс людського розвитку має Норвегія, Ірландія, Швейцарія. До ТОП-10 увійшли Гонконг, Ісландія, Німеччина, Швеція, Австралія, Нідерланди та Данія.

Порівняльний аналіз індексів інновацій країн та індексів людського розвитку в динаміці дозволяє зробити висновок, що чим вище в країні розвиток людського капіталу, тим вищий рівень її інноваційного розвитку. Категорія країн із дуже високим індексом людського розвитку (Швейцарія, Швеція, Великобританія, США) відповідає категоріям країн, що лідирують за індексами інновацій. Аналогічна ситуація в країнах із низькими індексами людського та інноваційного розвитку (Мозамбик, Малі, Уганда, Чад, Нігер). Даний факт підтверджує наявність тісного взаємозв'язку рівня розвитку людського капіталу та інноваційного розвитку країн. Також, чим вище рівень розвитку людського капіталу в країні, тим більше вона готова до створення нових технологій, а не до їх імітації.

До створення інновацій та виробництва інноваційної продукції на українських підприємствах не спонукає невисока заробітна плата працівників. Зростання середньомісячної заробітної плати в

Україні, яке відбулось за 2010-2020 рр. від 2250 грн. до 14179 грн., або 501,5 дол. США. Це не забезпечує гідний рівень життя населення. Зростання цін на товари і послуги в нашій країні значно випереджає зростання заробітної плати. У найближчих сусідів України - у Польщі, Росії, Білорусі та Молдові — офіційна зарплата становить 2020 дол. США, 677,6 дол. США, 501,19 дол. США, 450 дол. США відповідно [5].

Невисокий рівень інноваційного розвитку України є причиною відсутності вітчизняних підприємств в світовому рейтингу 50 інноваційних компаній. Однак, в Україні складається власний рейтинг інноваційних компаній і серед них можна виділити такі як:

компанія «Агро-Регіон» — один з флагманів аграрно-цифрових інновацій в Україні;

ДТЕК Нафтогаз — найбільша в Україні приватна газовидобувна компанія;

Київстар - найбільший телеком-оператор України, який демонструє свою інноваційність, перетворюючись в ІТ-компанію;

Метінвест Діджитал - українська ІТ-компанія, яка реалізує проекти цифрової трансформації для великого бізнесу в телекомунікаційній, банківській, металургійній, енергетичній і видобувній галузях;

компанія «Оболонь» - один із найбільших виробників пива, слабоалкогольних та безалкогольних напоїв в Україні;

український банк «Укргазбанк»;

біотехнологічна компанія «Ензим»;

компанія «Фармак» Український виробник лікарських засобів [6].

Отже, національна статистика свідчить про низький рівень інноваційної активності бізнесу в країні. Ринок збуту інноваційної продукції в Україні не розвинутий. Наша держава є вимушеним споживачем інновацій, що зміщує концепцію соціально-економічної мотивації персоналу підприємств на продукування та генерування інноваційних ідей і рішень. Тобто обставини актуалізують потенціал бізнес-середовища через дієві мотиваційні впливи на працівників стимулювати продукування інноваційних ідей і рішень. Соціально-економічна мотивація в даному аспекті буде швидше детермінантою вирішення проблеми низької інноваційності вітчизняного бізнес-середовища та економіки. Менеджмент вітчизняних підприємств усе більше розуміє, що сучасний глобальний ринок, незалежно від внутрішніх умов, ставить високі вимоги до інноваційної праці. Щоб їм слідувати, необхідна неперервна інноваційна діяльність, незалежно від розміру і форми власності. Тому характер мотиваційних вплив на персонал має слідувати концепції саме соціально-економічної мотивації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. ВОІВ: Оприлюднено глобальний інноваційний індекс 2020 року. *Global Innovation Index 2020*. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020/ua.pdf

2. Наукова та інноваційна діяльність України : статистичний збірник. Державна служба статистики України, 2019. 99 с.

3. Валовий внутрішній продукт у I-IV кварталах 2019 року й у 2019 році: Експрес-випуск. *Державна служба статистики України: веб-сайт*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2020/03/32.pdf>

4. Latest Human Development Index Ranking. *Human Development Reports, 2020*. URL: <http://hdr.undp.org/en/content/latest-human-development-index-ranking>

5. \$5 тисяч на місяць: скільки отримували б українці, якби їм платили як у Європі. *УНІАН: веб-сайт*. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/yevrostat-zarplati-ukrajinciv-naynizhchi-v-yevropi-novini-ukrajina-11225183.html>

6. Топ-25 інноваційних компаній України. *Dsnews.ua: веб-сайт*. URL: https://www.dsnews.ua/vlast_deneg/top-25-innovacionnyh-kompaniy-ukrainy-02112020-404651

Лучик Світлана Дмитрівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і оподаткування, Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, м. Чернівці, luchiksvitlana@gmail.com

Лучик Маргарита Василівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Київський кооперативний інститут бізнесу і права, м. Київ

Luchyk Svitlana Doctor of Science, Professor, Head of Department of Accounting and Taxation Chernivtsi Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics, Chernivtsi

Luchyk Margaryta Candidate of Science, Assistant of professor of Finance, Banking and Insurance Department, Kyiv Cooperative Institute of Business and Law, Kyiv